

Kedvcsináló kis kiadványunk a Mecsek északi szomszédságában elhelyezkedő **Tolnai-dombság** túl a tőle nyugatra elterülő **Kelet-Külső-Somogy** jó részét és a délre fekvő **Geresdi-dombságot** is igyekszik bemutatni, felölelve, átfogva ezzel Tolna megye dombvidégeit.

A Kapostól nyugatra fekvő **Kelet-Külső-Somogy** a megye sűrű vízhálózatú, de rendszertelen víz-hozamú, a Koppány-patak vízgyűjtőjéhez tartozó tája. Az erdők aránya a lankás dombvidékek és a jó minőségű barna erdőtalaj kedvező adottságai miatt évszázadok óta alacsony, döntő részben mező-gazdasági területekből és faültetvényekből áll ez a jobbára dombvidéki jellegű kultúrtáj. Természetes vegetációja mára szinte teljesen eltűnt, vagy erősen leromlott. Nagyobb erdőséget egyedül Gyulaj környékén találunk, ahol a vadászatilag értékes dámvad állomány mellett az országban csak itt csodálhatjuk meg a védett *illír sáfrány* kis állományát, illetve a *magyar tölgy* egyetlen megyei előfordulását.

A **Geresdi-dombság** a Mecsektől délkeletre fekvő, a Lajvér- és a Karasica-patak által közrefogott kistáj. Legmagasabb része a Geresd és Mórágý községek között húzódó, letarolt karbon kori gránit vonulat, a felszínen is jól tanulmányozható gránitbukkanásokkal tarkított, ú.n. Mórágýi rög. A vastag löszrétegek is jellemezte dombvidék tolna megyei részén az erdők aránya még jelentős, ám a *gyertyános*- és *cseres-tölgyesek*, nagyon ritka *bükkösök* mellett, a nem őshonos fajokból álló, telepített *akác*osok, *erdei-* és *fekete fenyvesek* részesedése is meghatározó.

A **Tolnai-dombság** a Dunántúl aprólékosan felszabdalt, környezetéből élesen kiemelkedő középtája. Önálló természetföldrajzi tájegység, amely a szomszédos dombvidéki területektől mind rétegtani, szerkezeti, felszínalakitani és fejlődéstörténeti, mind pedig éghajlati, növényzeti és talaj-tani jellegénél fogva különbözik. A dombságot vastag lösz fedi, mely sűrű és mély völgyhálózattal rendelkezik. A mély völgyek közt löszgerincek, löszfennsíkok alakultak ki. A nagyobb esőzések után még napjainkban is gyakran keletkeznek vadregényes szakadékvölgyek. A Tolnai-dombság tájké-pileg hazánk egyik legváltozatosabb tája, amely három kisebb rész tájra osztható: a **Szekszárdi-dombságra**, a **Völgységre** és a **Tolnai-hegyhátra**.

A **Szekszárdi-dombság** a terület legmagasabb része. Eróziós völgyei zegzugosak, közülük a legnagyobb ilyen ú.n. deráziós völgy a vidék legismertebb turistalátványossága. A megye-szék helyhez közeli Sötét-völgyben érdekes tanösvényen tanulmányozható a terület élővilága. A Szekszárdi-dombságon különösen sokrétűek és látványosak a lösz lepusztulási formái, valamint a löszön kialakult mezőségi talajon terem a híres szekszárdi vörösbor. Mindkét jellemzőjét a tájnak egyszerre mutatja be a szekszárdi Lösz-szurdik Tanösvény. A **Völgység** a Mecsek északi előteré-ben fekszik. A vetődések rácsosan felszabdalták, „cupavölgy vidéknek” is nevezik lakói. Központja a Bonyhádi medence.

A **Tolnai-hegyhát** a Sió és a Kapos között elterülő, erdővel borított dombvidék. A lösz táblarö-gök mély lösz-szurdikokat, löszmlyutakat fognak közre. Legszebb példáját, egy több mint 20 m mélyen bevágódott mélyutat, a Kísszékelyi-erdőben találjuk. A hegyhátat bebarangolhatjuk a piros sáv jelű turistaútvonalon, a Tengelici homokvidéktől egészen a Tolnai-hegyhát déli részéig, mely terület útvonalairól, érdekességeiről a Gyulaj Erdészeti és Vadászati Zrt. részletes turistatérképet jelentetett meg. A Tolnai-dombság földrajzi fekvéséből következő peremterület, a Dunántúli-dombság és az Alföld között átmenetet képez, ami éghajlatában, valamint növény- és állatvilágának változatosságában is megmutatkozik. A táj szubatlatni, illetve részben szubmediterrán hatás alatt áll. Átmeneti jellegét mutatja az is, hogy a dombvidéki zárt erdőségek –mint például a *gyertyános-tölgyesek-*, vagy a száraz alföldi *sztyeprétek* között a *löszpusztarét*-foltok mozaikjai egymás mellett is fellelhetők. Ez a tulajdonság kivételes, egyedi sajátosságot ad e tájnak, amit az erdőtársulások mozaikossága még csak tovább fokoz. A völgytalpakban a legüdebb *gyertyános-tölgyesek* foltjaival találkozhatunk, bennük kora tavasszal uralkodóan az odvas- és a kislevelű keltike, a *galambvirág*, a *bogláros szellőrőzsa* virágzik. Ritka az *erdei pajzsika*, valamint a védett *karéjos vesepáfrány* és a *madárfészek békakanty*, ellenben még tömeges a Dunántúlon nem túl gyakori Duna-völgyi- és a *hegyi csillagvirág*, a *májvirág*. Igazi ritkaság a *lónyelvű* csodabogyó, és az északi hidegebb olda-lakon kisebb állományait a szubmontán *bükkösöknek* is fellelhetjük. A Tolnai-dombság jellemző zonális erdőtársulásai a *cseres-tölgyesek*, melyek a domboldalakon nagy kiterjedésben fordulnak elő, sokszor jelentős cserjeszinttel. Védett lágyszárúi között találjuk az *erdei borkórót*, a magyar-és keleti zergevirágot, a *bíboros kosbor*, vagy a ritka *pázsitos nőszirmot* és a *szúrós csodabogyót*.

A dombvidék legértékesebb erdőtársulásai a száraz, meleg oldalak, illetve alacsony löszplatók vala-mikori nagy kiterjedésű *tatárjuharos-lösztölgyesei* és *erdősztyepp* foltjai, melyek mára szinte teljesen eltűntek, csak leromlott nyomaikkal, töredékeivel találkozhatunk. Maradványaik kiemelt védelmet érdemelnek, mert az értékes, védett lágyszárú fajok itt fordulnak elő a legnagyobb egyedszámban. Jellemző a vidékre többek között a *nagyzerjófű*, a *bíboros kosbor*, a *tarka nőszirm*, a *báronyos ka-kukkszegfű*, a *méregölő sisakvirág*, a *pusztai meténg*, a *bunkós hagyma*, a fekete- és *leánykőrkörcsin*, a *szenyes ínfű*, vagy a *törpe mandula*.

A dombvidéki kirándulások alkalmával gazdag állatvilággal is találkozhatunk és mivel a terület kutatottsága még tulajdonképpen elhanyagolható, így a természetbúvárok számára sok érdekes felfedezést rejthet. A nemrég előkerült, hazánk egyik legnagyobb rovarfaja, a *fűrészlábú szöcske*, vagy a szintén szöcske-féle, endemikus *magyar tarsza* felbukkanása is ezt bizonyítja. A völgyek-ben meghúzódó kis tavak, patakok mentén még gyakori a vöröshasú unka, hegyvidéki fajtársával a sárgahasú unkával viszont csak a dombság hűvös szurdokaiban, zárt erdővel borított patakjai mellett találkozhatunk. A tölgyesekben még költ a fokozottan védett *fekete gólya*, a *barna kánya*, és a *réti sas*, valamint a Dél–Dunántúlon már csak itt előforduló, a zavarásra igen érzékeny *kisbékászó sas*. Igazi ornitológiai érdekesség, hogy az elmúlt években egyre többször figyeltek meg a térségben *törpesast*, a közel százéves, már odvasodó tölgyesekből pedig ritka emlősök, a fokozottan védett *nagyfülű denevér* és a *nyugati piszdenevér* került elő. Természetvédelmi területek

Természetvédelmi területek

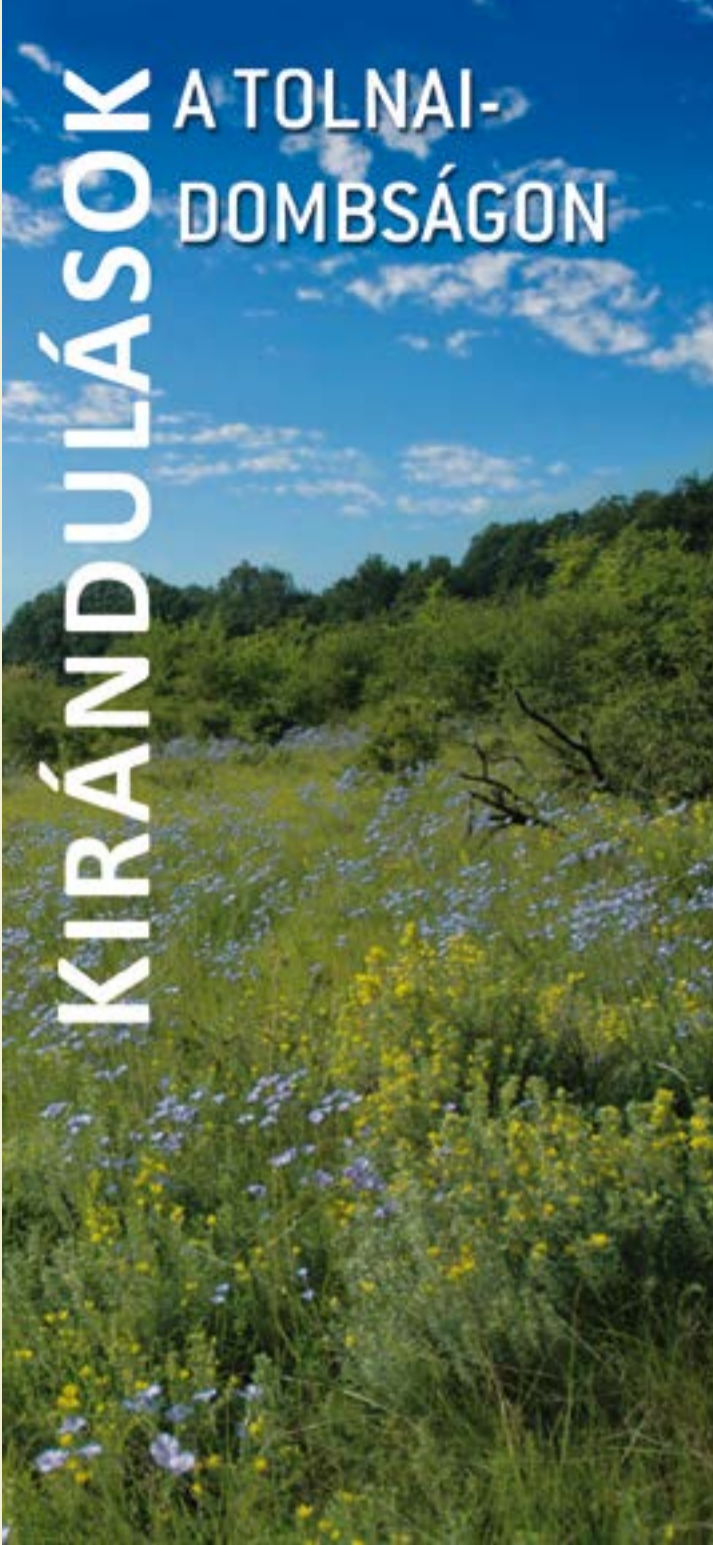
A tolnai dombvidék nagy kiterjedése ellenére sajnos nem bővelkedik természetvédelmi terüle-tekben, mindössze két része lett eddig országos jelentőségű védelem alá helyezve. A nagyobbik, a 487 ha-os **Pacsmagi-tavak Természetvédelmi Terület** Tamásitól 10 km-re DK-re, a Kop-pány folyó völgyében található. A mesterségesen kialakított, hat egységből álló tőrendszt a Koppány táplálja, a tavakat pedig *sásos mocsár*rétek, *üde kaszálók* kísérik. A gyékény, a nád, és a sás egyre nagyobb területeket hódított meg a sekély vizű tavakból, melyekben *nagy kócsagok*, és országosan is jelentős *cigányréce állomány* fészkel. Ritka, de állandó meglepedő még az *üstökös réce* és itt lett bizonyítva hazánkban, a délről terjedő *berki poszáta* első sikeres költése is. A tőrendszer a megyében költő *rétisasok* jelentős téli táplálkozó helye, valamint a térség egyik legna-gyobb gémtelepét is itt találjuk. Ősszel több ezer vándormadár keresi fel a tavakat, így a Nemzetközi Jelentőségű Vadvizek jegyzékébe is bekerült. A **Szakadáti-legelő Természetvédelmi Terület** a Gyöntkől nyugatra elterülő, Üveg-hegy nevű dűlő mindössze másfél hektáros *lejtősztyepp* rétje. A védett terület az apró termetű *őszi fűzértke*rcs orchidea termőhelyének védelme érdekében lett létrehozva. A térség löszvölgyeit évszázadok óta legettették, azonban a külterjes állattartás felha-gyása miatt, elsősorban a galagonya-fajok erőteljes terjedésének következtében, a még megma-radt kis *sztyepprétfoltok*, melyeket a kora tavasszal virító élénk sárga *tavaszi hérics*ek jól fellelhetővé tesznek, veszélybe kerültek.

Erdei iskolák, tanösvények

Annafürdőn, a Lengyel-Högyési erdőben, a közel száz hektáros parkerdőben találjuk a Gyulaj Er-dészeti és Vadászati Zrt. által létrehozott Turisztikai és Természetismereti Központot. Az itt működő erdei iskola számos természetismereti és környezeti nevelési programot, valamint többféle kézmű-ves foglalkozást is kínál az idelátogató iskolás és övodás, vagy felnőtt csoportoknak, kirándulóknak egyaránt. Az erdei iskola mellől indul a **Hunyor Tanösvény**, mely a helyi növény- és állatvilág jellegzetességeit, táji, természeti sajátosságait mutatja be. A **Szarvasbogár-** és az **Örökerdő Tanösvény** a Tolnai-hegyhát természetszerű erdőtársulásait és a természetes folyamatokra ala-pozott, folyamatos erdőborítást célzó erdőgazdálkodást ismerteti. A közeli Szentkúton kialakított **Ökoházban** a környezetbarát technológiák és a hagyományos építészeti megoldások ötvözése kézzel fogható közelségbe kerül és egyben jó példát mutat a környezettudatos magatartás elsa-játítására törekvő ifjú generációknak.

A **Pacsmagi erdei iskolát** Tamási mellett, Adorjánpuszta közelében, a védett Pacsmagi-tavak mellett találjuk, melyet az MME 28. sz. csoportjának Tamási munkacsoportja üzemeltet. A szép környezetben kialakított táborban közvetlen részesei lehetünk a területen élő csodálatos madárvilág megfigyelésének, védelmének. A Dombóvár belterületét is átszelő **Konda-patak völgyében** az önkormányzat különféle védelmi intézkedésekkel, élőhely-rehabilitációs beavatkozásokkal egy élő és nem utolsó sorban bemutatható zöld folyosót állított helyre, ahol remek lehetőség adódik az ilyen jellegű élőhelyek megismerésére. Szintén a Konda-patak mentén találjuk a **Tüskei Ma-dárvártát**, melyet a város közvetlen határában, egy nagyon szép, rendezett vizes élőhely men-tén az MME 28. sz. Dombovári csoportja működtet. Az egyesület itt folytatott környezeti nevelési tevékenysége során a varázslatos környezetben változatos programokkal mutatja be a környék növény- és állatvilágát, a madárgyűrűzés fortélyait. A már említett **Sötét-völgyi Tanösvény** a Szekszárdi-dombságon, Szekszárd közelében került kialakításra. A kicsivel több, mint négy ki-lométeres túra során 9 állomás érintésével járható végig az útvonal a gyerektábortól a Haramia-forrásig. A szintén felemlített, a Zöldtárs Alapítvány által kialakított **Lösz-szurdik Tanösvény** Szekszárd belterületén, a híres borvidék pincéi között kanyarogva ismertet meg a lösz, mint alap-közet kialakulásával, fejlődésével, lepusztulásával, érdekesebbnél érdekesebb formakincsével, vagy akár még a közelmúltban is lakott barlanglakásokkal, és természetesen az igényes borkultúrával is.

Szerkesztés: Duna–Dráva Nemzeti Park Igazgatóság	További információk: Duna–Dráva Nemzeti Park Igazgatóság 7625 Pécs, Tettey tér 9., +36 72 517 200 dunadrava@ddnp.kvmm.hu www.ddnp.hu
Írta: Kováts László, Nagy Gábor	
Fotók: Kováts László, Nagy Gábor, Gyulaj Zrt.archívum,	Gyulaj Erdészeti és Vadászati Zrt. 7090 Tamási, Szabadság u. 27., +36 74 573 940 titkarsag@gyulajzrt.hu www.gyulajzrt.hu
Térkép: Ujvári Zsolt	www.erdeiskola.gyulajzrt.hu
Grafikai tervezés, tördelés: MarkCon Kommunikációs Kft. www.markcon.hu	www.kondavolgy.hu www.zoldtars.hu

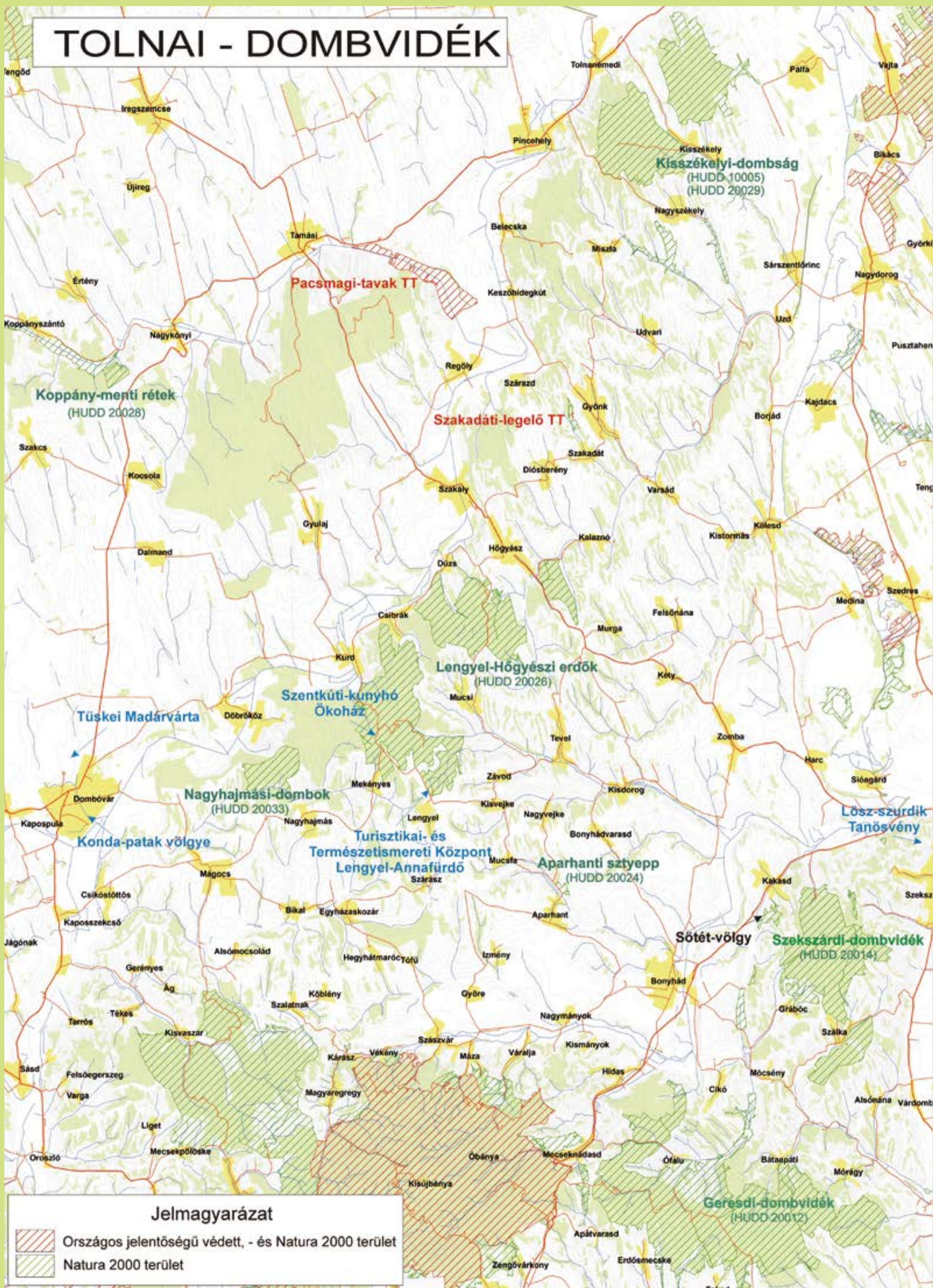

A kiadvány az „V. Dél-Dunántúl Zöld Szigetei – Konferencia a Tolnai-dombságért” elnevezésű tanácskozáis alkalmából jelent meg.

A konferencia megszervezését és a kiadvány elkészítését támogatta:

TOLNAI - DOMBVIDÉK

Jelmagyarázat

- Országos jelentőségű védett, - és Natura 2000 terület
- Natura 2000 terület